

تأثیر انقلاب اسلامی در بسط و توسعه فرهنگ مقاومت در خاورمیانه

محمد رضا الفی^۱

۳۵

چکیده

فرهنگ مقاومت با ویژگی‌های انعطاف‌پذیری، خودباوری، بیداری‌گری، اسلام‌خواهی، استقلال‌طلبی، ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی و یکپارچگی جهان اسلام ریشه در خدامحوری داشته و یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌باشد. این فرهنگ در قالب جنبش‌های اسلامی، جهادی و آزادیبخش تهدیدی جدی بر بقاء و منافع استعمارگران بوده است. از این رو سردمداران استکبار با اتخاذ استراتژی‌ها و تاکتیک‌های مختلف همواره در صدد نابودی آن بوده‌اند. تحقیق حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با الهام از نگرش توحیدی امام‌خمينی(ره) به تأثیر انقلاب اسلامی بر بسط و توسعه فرهنگ مقاومت در خاورمیانه می‌پردازد. یافته‌ها و نتایج تحقیق نشان می‌دهد شناخت فرهنگ مقاومت، یعنی شناخت ذات انقلاب اسلامی و پی بردن به عمق تفکر سازنده رهبران آن که همواره بدنبال اتحاد و یکپارچگی جهان اسلام و احیای تمدن اسلامی بوده‌اند و آن را دستاوردی می‌دانند که با بسط و توسعه آن می‌توان از کین و جغرافیای جهان اسلام دفاع و دشمنان امت اسلامی را وادار به تسلیم نمود.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی، خودباوری و بازگشت به خویش، فرهنگ مقاومت

دوره ۹، شماره ۴، پیاپی ۳۵

زمستان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۱۰/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۲/۲۷

صص: ۲۴۷-۲۷۲

شاپا چاپی: ۴۵۶۵-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

۱. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم انسانی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران. (نویسنده مسئول)

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران نقطه عطف مهم، رخدادی عظیم و تأثیرگذار در نیمه دوم قرن بیستم به شمار می‌آید که موجب بسیاری از تحولات و دگرگونی‌های سیاسی در جهان شده است. انقلاب اسلامی پیامدهای عظیمی در داخل و خارج و نیز در ساحت نظریه و عمل برجای گذاشت. انقلابی که شگفتی همه ناظران تا متفکران را برانگیخت. انقلابی که بیش از آنکه یک انقلاب سیاسی باشد، رخدادی فرهنگی-اسلامی است که محدود به مرزهای جغرافیایی کشور نماند و پژوهی عظیم در سراسر کشورهای اسلامی به همراه داشت (افتخاری-جانی‌پور، ۱۳۹۲: ۲۹). در این خصوص رهبر معظم انقلاب اسلامی معتقد است: انقلابی در درجه اول، تحولی در جامعه ایرانی بود و در درجه بعد، در مجموعه امت اسلامی و سپس در معادلات کلان جهان سیاست؛ و جغرافیای قدرت را در دنیا- به خصوص در برخی از مناطق دنیا- به کلی عوض و جابجا کرد. انقلاب اسلامی توانست با نشان دادن ظرفیت تمدن اسلامی به عنوان تمدنی جامع و چند بعدی در عرصه‌های دینی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و نیز بازسازی تمدنی بر اساس غرب‌پژوهی و بومی‌گرایی، طلایه‌دار گفتمان‌های جدید، تعاملی و تبادل‌ی در عرصه‌های علم، دانش، تکنولوژی و اندیشه باشد (بیژنی-یوسف‌پور، ۱۳۹۷: ۹).

منحصر به فرد بودن انقلاب اسلامی، بسیاری از نظریه‌پردازان جهانی را حیرت زده نمود و برخی از آن‌ها مانند اسکاچپول^۲ آرا وادار به اصلاح نظرات قبلی خود کرد. تحلیلگران مسائل سیاسی-اجتماعی تا آن مقطع، با انقلاب‌های لیبرالی و پس از آن با انقلاب‌های مارکسیستی آشنا بودند اما وقوع انقلابی با ایدئولوژی نوظهور اسلامی-سیاسی، در جهان معطوف به سابقه نبود (داودوندی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۰). در عصری که هژمونی مدرنیته و سکولاریسم عملاً نیروی مذهب را از صحنه تحولات اجتماعی کنار زده و به گوشه‌ای رانده بود، نیروی پیشران آن آموزه‌های مذهب بود (شفیعی-فر-خضری، ۱۳۹۹: ۳۸). در دنیای مدرن اواخر قرن بیستم و اوائل قرن بیست و یکم که جهان با شتابی هر چه بیشتر از دین و ارزش‌های دینی فاصله می‌گرفت. سکولاریسم و مادی‌گرایی به عنوان مکتب

۱. دیدار با کارکنان و فرماندهان نیروی هوایی ارتش در ۱۳۸۷/۱۱/۱۹.

۲ Skochpol

3. Marxism

4. Secularism

و نظام غالب نه تنها در جهان غرب بلکه حتی در جهان در حال توسعه نیز جا افتاده و هیچ‌گونه حرکت و جنبشی خلاف آن مشاهده نمی‌شد. بنابراین همه افکار جهان متوجه اندیشه‌ها و نظام‌های مادی‌گرایانه اعم از لیبرالیسم، مارکسیسم و ناسیونالیسم بود، ناگهان موج و حرکتی در ایران رخ داد که با منظومه جهان آن روز نسبتی نداشت. انقلاب اسلامی ظهور دوباره سنتی بود که به مصاف راسیونالیسم افراطی غربی می‌رفت. انقلابی که معتقد بود نه تنها می‌توان؛ بلکه می‌بایست زندگی را بر مدار داده‌های وحیانی اداره کرد و اساساً حق حاکمیت از آن خداست.^۴

انقلاب اسلامی که با تکیه بر باورهای دینی و مذهبی توده‌های مسلمان توانست بر نظام کهن شاهنشاهی که تحت حمایت همه قدرت‌های استکباری جهانی قرار داشت، غلبه کند و نظامی دینی با نام «جمهوری اسلامی» بر پا کند. این نظام نه تنها از نظر شکل، محتوا و اهداف، با نظام‌های سکولار^۵ رایج در جهان شباهتی نداشت، بلکه سیاستی تهاجمی و ضد خارجی، بر اصول و ارزش‌های اسلامی و دینی خود پای فشرد. بنابراین دشمنان خارجی و داخلی جهت جلوگیری از تحقق عملی اهداف و شعارهای انقلاب و صدور فرهنگ مقاومت در داخل و خارج از مرزهای سیاسی جمهوری اسلامی

-
1. Liberalism
 2. Nationalism
 3. Rationalism

۴ - ۱ صل پنجاه و ششم - حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچ‌کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرقتی که در اصول بعد می‌آید اعمال می‌کند.

5. Secular

ایران، بدنبال بی‌ثبات‌سازی کشور،^۱ تشویش اذهان و افکار عمومی، ترور اندیشمندان^۲ و شخصیت‌هایی انقلابی،^۳ ایجاد اختلاف و تفرقه بودند و از تمام ظرفیت‌های خود با استفاده از اتخاذ استراتژی نابودی جمهوری اسلامی برای براندازی نظام و فرهنگ مقاومت استفاده کردند (طاهری، ۱۳۸۸: ۷۳).

با عنایت به آنچه بیان شد فلسفه وجودی این تحقیق، درک و فهم و شناخت صحیح فرهنگ مقاومت، بسط، توسعه آن در درون و بیرون از مرزهای جمهوری اسلامی به عنوان بخشی از تأثیرات انقلاب اسلامی با رویکرد توحیدی امام‌خمينی(ره) بر خلاف نظریات اندیشمندان غربی از جمله نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر؛^۴ نظریه بنیادگرایی ژیل کپل^۵ و غیره در جهان سیاست می‌باشد.

۱ - با پیروزی انقلاب، احزاب چپ و گروه‌های ضدانقلاب (کومله و دمکرات)، تلاش‌هایی را برای تجزیه مناطق مختلف کشور به ویژه در کردستان انجام دادند. ابتدا با حمله به شهرهای مهاباد، سنندج، نقده، بانه، سردشت، سقز، مریوان، اشنویه، بوکان و سایر مناطق در راستای تجزیه کردستان اقدام نمودند. در ضمن تشکیل حزب خلق مسلمان توسط آیت الله شریتمداری در اسفندماه ۱۳۵۷. بسیاری از عناصر سرشناس سلطنت‌طلب، لیبرال، چپ‌گرا به این حزب پیوستند و به تدریج در مقام معارضة با انقلاب اسلامی برآمدند. توطئه و براندازی نظام جمهوری اسلامی توسط قطب‌زاده و تنش‌های قومی در خوزستان و تشکیل جنبش خلق عرب با حمایت حزب بعث عراق، تنش‌های قومی در ترکمن صحرا، سیستان و بلوچستان، در تمامی جریان‌ها فوق‌عده‌ای کثیری از هموطنان به شهادت رسیدند.

۲ - شهدای هسته‌ای: مسعود علی محمدی، دکتر مجید شهریاری، دکتر مصطفی احمدی روشن، دکتر داریوش رضایی نژاد، دکتر محسن فخاری زاده مهاباد، دکتر سید امیرحسین فقهی، دکتر احمدرضا ذوالفقاری، دکتر فریدون عباسی دوانی، دکتر محمدطهرانچی، عبدالحمید مینوچهر.

۳ - ترورهای بعد از انقلاب توسط گروهک منافقین و فرقان که منجر به شهادت و مجروح شدن برخی شخصیت‌های انقلابی گردید: سرلشکر ولی‌الله قرنی، (۱۳۵۸/۲/۳)، آیت‌الله مرتضی مطهری (۱۳۵۸/۲/۱۲)، ترور نافرجام مرحوم آیت الله هاشمی رفسنجانی (۱۳۵۸/۳/۴)، حاج مهدی عراقی (۱۳۵۸/۶/۴)، آیت‌الله قاضی طباطبایی (۱۳۵۸/۸/۱۰)، آیت‌الله مفتاح (۱۳۵۸/۹/۲۷)، ترور ناکام آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۶۰/۴/۶)، بمب‌گذاری در حزب جمهوری و شهادت آیت‌الله شهید بهشتی و ۷۲ تن از یاران امام (۱۳۶۰/۴/۷)، شهید حقانی (۱۳۶۰/۴/۷)، بمب‌گذاری در دفتر نخست‌وزیری و ترور شهیدان رجایی و باهنر (۱۳۶۰/۶/۸)، آیت‌الله قدوسی (۱۳۶۰/۶/۱۴)، آیت‌الله مدنی (۱۳۶۰/۶/۲۰)، هاشمی نژاد (۱۳۶۰/۷/۷)، آیت‌الله دستغیب (۱۳۶۱/۹/۲۰)، آیت‌الله صدوقی (۱۳۶۱/۴/۱۱) و آیت‌الله اشرفی اصفهانی (۱۳۶۱/۳/۲۷) و ...

4- The strategy of destroying the Islamic Republic.

5 - Ted Robert Gurr

6 - Gilles Keppel's theory of fundamentalism

شایان ذکر است انقلاب اسلامی، بازشناسی هویتی بود که مولفه‌ها و ویژگی‌هایی را که در نظام سیاسی پیشین از غرب و نظام غربی نشأت می‌گرفت بیان کرد. در نتیجه انقلاب، به لحاظ بار مفهومی، واکنشی به غرب و ریشه در دین اسلام و فرهنگ ایرانی داشت و یکی از تأثیرات انقلاب اسلامی، بازگشت به خویشتن و بازتعریف خویش در ضدیت با غرب و بر مبنای تاریخ و فرهنگ گذشته خودمان بود (زارع، ۱۳۷۹: ۲۵۸).

اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجایی که بین انقلاب اسلامی و فرهنگ مقاومت در منطقه خاورمیانه پیوندهای عمیق و ناگسستنی وجود دارد لذا مرکز ثقل آن نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. از این رو، تقویت فرهنگ مقاومت در خاورمیانه در واقع، تقویت نظام جمهوری اسلامی و مرزهای تأثیرگذار فرهنگی انقلاب اسلامی است. همانگونه که محور مقاومت در خاورمیانه یعنی لبنان، سوریه و فلسطین، عمق راهبردی جمهوری اسلامی نامیده می‌شد لذا تضعیف فرهنگ مقاومت موجب تضعیف و آسیب‌پذیرتر شدن نظام جمهوری اسلامی ایران و نزدیک شدن جبهه دشمن به مرزهای اعتقادی و ایدئولوژیک انقلاب اسلامی است. بنابراین ضرورت دارد بیش از پیش این مساله مورد توجه قرار مقامات سیاسی، نخبگان علمی و پژوهشگران قرار گیرد چرا که غفلت از آن می‌تواند موجب خسارات مادی و معنوی

در کشور گردد. بطور مثال در اغتشاشات سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۸، ۱۴۰۱، ۱۴۰۴ و جنگ ۱۲ روزه تحمیلی صهیونیستی - آمریکایی بخوبی این مساله نمایان گردید.

با عنایت به اهمیت و ضرورت موضوع، مهم‌ترین سوالی که تحقیق حاضر بدان می‌پردازد این است که انقلاب اسلامی چه تأثیری بر بسط و توسعه فرهنگ مقاومت در خاورمیانه داشته و دارد؟ اما سوالات دیگری که به ذهن خطور می‌کند این است که:

۱ - اعتراض‌های دیماه ۱۳۹۶، یکی از گسترده‌ترین اعتراض‌های سیاسی پس از انقلاب ۱۳۵۷ بود. در این اغتشاشات مشخص شد که شبکه‌های اجتماعی، فرصتی را برای ایجاد شبکه‌ای از اتحاد بین معترضان فراهم کرده بودند (نوروزپور، ۱۳۹۸: ص ۱۹۸-۱۹۵).

۲ - وقایع آبان ۱۳۹۸، یکی از تلخ‌ترین اتفاقات بعد از انقلاب بود که با اعتراضات مردمی به دلیل بی‌تدبیری دولت دوازدهم در اجرای سیاست افزایش قیمت بنزین و نحوه اطلاع‌رسانی درباره آن آغاز شد اما به سرعت توسط جریان‌های ضدانقلاب مصادره و به آشوب‌ها و اغتشاشاتی خشونت‌آمیز تبدیل شد (سایت خبری تسنیم، ۲۹ آبانماه ۱۴۰۰، <https://www.Tasnimnews.com>).

۳ - وقایع شهریور ۱۴۰۱ بعد از فوت مهسا امینی، سردار عبدی فرمانده وقت نیروی انتظامی استان آذربایجان شرقی در خصوص تحرکات و آشوب‌های اخیر در کشور گفت: در سطح کشور اخیراً شاهد تحرکات و آشوب‌ها بودیم که همراه با تخریب و تعرض و آتش زدن اموال مردم و عمومی بود. دشمن همواره جنگ سخت، تحمیلی، کودتا و ترور را انجام داده تا مردم را از انقلاب دل‌سرد کند و الان هم با جنگ شناختی روی افکار عمومی کار می‌کند (سایت خبری فارس نیوز، ۱۴۰۱/۷/۱۵، <https://www.Farsnews.ir>).

۴ - مجتبی ذالنوری نماینده قم بیان می‌کند: حوادث اخیر را باید در قالب جنگ نیمه‌سخت تحلیل کرد، این حوادث برنامه‌ریزی رژیم صهیونیستی بود که طی سال‌ها با شست‌وشوی مغزی و عملیات روانی، چنین زمینه‌ای را فراهم کرده و در این میان مسائل اقتصادی بهانه لازم را برای شعله‌ور شدن ناآرامی‌ها فراهم کرد (خبرگزاری مهر، ۵ بهمن ۱۴۰۴، www.mehrnews.com).

۵ - یک «جنگ فناورانه، موشکی و هوایی» تمام‌عیار بود. یک جنگ ترکیبی (Hybrid Warfare) که در آن، عملیات سایبری (چه آفند و چه پدافند)، جنگ رسانه‌ای و جنگ شناختی، مولفه‌هایی بسیار جدی و تعیین‌کننده بودند. این‌ها پدیده‌های جنگ‌های نوین و نامتقارن هستند. در جنگ‌های گذشته، قدرت تخریب فیزیکی و تلفات انسانی ملاک بود، اما در این جنگ، «فناوری، غافلگیری، زمان، جغرافیای عمل و ابتکار عمل» عوامل اصلی تعیین‌کننده بودند. در این نبرد، ملاک پیروزی، تصرف زمین نبود، بلکه تحمیل اراده و تغییر معادلات قدرت در صحنه نبرد بود که ما در آن کاملاً موفق عمل کردیم و دشمن را به استیصال کشاندیم (سردار نائینی سخنگوی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی روز ۲۶ آبانماه ۱۴۰۴، <https://www.mashreghnews.ir>).

- عناصر اصلی فرهنگ مقاومت کدامند و از چه طریقی می‌توان به تقویت آن پرداخت؟
 - مهم‌ترین چالش‌های پیش روی فرهنگ مقاومت چه می‌باشد؟
- در پاسخ به سوالات فوق، تحقیق حاضر با رویکرد توحیدی امام خمینی (ره)، ظلم‌ستیزی، استکبارزدایی و با شعارهای "استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی" و "نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی" در شکل‌گیری، بسط، توسعه و صدور فرهنگ مقاومت در خاورمیانه و سایر نقاط جهان نقش خطیری را ایفاء نمود.

پیشینه تحقیق

- در زمینه فرهنگ مقاومت و مباحث مرتبط با آن از سالیان گذشته در کشورهای اسلامی، کتب و مقالات ارزشمندی توسط اندیشمندان و صاحب‌نظران محترم داخلی و خارجی به رشته تحریر درآمده در ادامه با رویکرد تطبیقی تاریخی، جریان‌شناسانه و نهادمحور در جدول شماره ۱ ارائه می‌گردد.
- دسته اول مطالعاتی که با رویکرد تاریخی- فرهنگی جنبش‌های مقاومت اسلامی را در خاورمیانه یا جهان اسلام بررسی کرده‌اند. مانند کتاب جنبش‌های اسلامی معاصر در جهان عرب نوشته هریر دکمجیان، جنبش‌های اسلامی معاصر نوشته سید احمد موثقی.
 - دسته دیگر کتاب‌هایی هستند که نگاهی جریان‌شناسانه دارند؛ مانند اندیشه سیاسی معاصر در جهان عرب نوشته فرهنگ رجایی.
 - دسته سوم آثاری هستند که تشکل یا نهادمحور هستند؛ یعنی مبانی ظهور و سیر فعالیت‌ها یا احیاناً افول یک جریان سیاسی یا عقیدتی را بررسی می‌کنند.
 - دسته چهارم فردمحور هستند؛ یعنی بررسی تحولات خاورمیانه را حول اندیشه‌های افرادی مانند حضرت امام خمینی (ره)، سید قطب و راشد الغنوشی بررسی می‌کنند (ناظمی اردکانی- خالدیان، ۱۳۹۷، ۶۱).

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیق

نوع رویکرد	نام اثر	مؤلف	مترجم	انتشارات
جریان‌شناسانه	۱- اندیشه سیاسی در اسلام معاصر	حمید عنایت	بهاء‌الدین خرمشاهی	شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، ۱۳۶۲
	۲- پیامبر و فرعون، جنبش‌های نوین اسلامی در مصر	ژیل کیل	حمید احمدی	انتشارات کیهان ۱۳۶۶
	۳- گرایش‌های سیاسی در جهان عرب	مجید خدوری	عبدالرحمن عالم	انتشارات، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی ۱۳۶۹
	۴- اندیشه اصلاحی در نهضت‌های اسلامی	محمدجواد صاحبی	-	انتشارات کیهان ۱۳۷۰
	۵- جنبش‌های اسلامی معاصر در جهان عرب- بررسی پدیده بنیادگرایی اسلامی	هرایر دکمجیان	دکتر حمید احمدی	انتشارات کیهان سال ۱۳۷۲
	۶- بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر	شهید آیت الله مرتضی مطهری	-	انتشارات صدراچ بیست و یکم تابستان ۱۳۷۵
	۶- مبانی، زمینه‌ها و پیامدهای ژئوپلیتیک- بیداری اسلامی	علی اسماعیلی، حمید نیکو و گلمحمدی	-	(شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۱)
	۷- اندیشه سیاسی معاصر در جهان عرب	فرهنگ رجایی	-	
۸- مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی در خاورمیانه	امیرمهدی دبیر	-	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، پژوهشکده باقرالعلوم ۱۳۹۲	

تاریخی	۱- تحولات خاورمیانه پس از انقلاب اسلامی	مجید صفا تاج	-	انتشارات اردهال، ۱۳۸۷
نهادمحور	۱- حزب الله	سیده سمیه طباطبایی	-	انتشارات روایت فتح، ۱۳۸۸
	۲- پژوهشی در تفکر و عملکرد جماعت اسلامی - اسلام‌گرایی در مصر	یعقوب توکلی	-	انتشارات شرکت افسست، ۱۳۸۸
فردمحور	۱- حزب الله و رهبری سیدحسین نصرالله	مصباح محجوب	محمدرضا میرزاجان	انتشارات موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۱

اما از دیگر کتاب‌های به نگارش درآمده در خصوص فرهنگ مقاومت می‌توان به کتاب «مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی در خاورمیانه» از امیرمهدی دبیر اشاره کرد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی در خاورمیانه و بنیان‌های دیرپای آن صورت گرفته است. محدوده مورد مطالعه شامل حوزه‌های ایران، عراق، لبنان و فلسطین بوده و مبنای پژوهش بر تجزیه و تحلیل سخنرانی‌ها، بیانیه‌ها و مقالات رهبران فکری و معنوی گفتمان مقاومت اسلامی گذاشته شده است. نگارنده تلاش کرده تا علاوه بر ارائه تصویری دقیق‌تر و جزئی‌تر از مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی، کانون‌های اصلی بازتولید فرهنگ مقاومت اسلامی را شناسایی و عوامل مؤثر در تضعیف آن را مورد مطالعه قرار دهد. در این اثر همچنین، مرزهای اعتقادی و فرهنگی مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی با بنیادگرایی سلفی در خاورمیانه شفاف‌سازی شده است.

شایان ذکر است در کنار کتب به نگارش درآمده فوق‌الاشاره، مقالات ارزشمندی در مجلات علمی- پژوهشی و همایش‌های ملی بین‌المللی^۱ در چند سال اخیر به رشته تحریر درآمده که در جدول شماره ۲ ارائه می‌گردد.

۱- برگزاری کنفرانس‌های بیداری اسلامی در تهران و تدوین کتاب مجموعه مقالات کوتاه دانشجویی با موضوع بیداری اسلامی به کوشش دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی در تابستان ۱۳۹۰، برگزاری همایش بین‌المللی بیداری اسلامی به اهتمام مسئولین محترم نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها و دانشگاه معارف

ردیف	عنوان مقاله	مؤلف	فصلنامه	تاریخ انتشار
۱	هویت‌بخشی انقلاب اسلامی ایران به محور مقاومت اسلامی (مطالعه موردی: حزب الله لبنان)	پیروزششم‌پور، غفار زارعی، علیمحمد حقیقی	سپهر سیاست	سال ۸، شماره ۷۲، بهار ۱۴۰۰، ص ۳۱-۶۴
۲	جایگاه و اهداف مقاومت اسلامی از دیدگاه مفسران؛ با تاکید بر آیات جهاد	محمدصادق یوسفی مقدم	علوم سیاسی	سال بیست و سوم، شماره نود و یکم، پاییز ۱۳۹۹، ص ۵۹-۷۶
۳	تحلیل راهبرد مقاومت در دیپلماسی هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظریه فرهنگی روابط بین‌الملل	سیدجلال دهقانی فیروزآبادی مرتضی شکری	فصلنامه علمی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی	دوره ۱۲، شماره ۱ (پیاپی ۶۳)، پاییز ۱۳۹۹، ص ۴۲-۱۳
۴	مختصات الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری	اصغر افتخاری و محمد حکیمی	پژوهش‌های سیاست اسلامی	سال هشتم، شماره هجدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، ص ۲۰۱-۲۲۳
۵	ژئوپلیتیک محور مقاومت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران براساس گفتمان انقلاب اسلامی	بهزاد قاسمی	علمی-پژوهشی آفاق امنیت	سال یازدهم، شماره سی و هشتم، بهار ۱۳۹۷، ص ۳۳-۵
۶	مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان مقاومت اسلامی در جهان اسلام	دکترمه‌دی ناظمی اردکانی و صفرعلی خالدیان	علمی-پژوهشی مطالعات سیاسی جهان اسلام	سال هفتم، شماره ۲، پیاپی ۲۶، تابستان ۱۳۹۷، ص ۵۹-۸۶
۷	نقش فرهنگ مقاومت در امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران	حیدر اسدی هادی رجبی	فصلنامه سیاست	سال چهارم، شماره شانزدهم، زمستان ۱۳۹۶، ص ۸۷-۱۰۴

با عنایت به نگارش کتب و مقالات در داخل و خارج از کشور برگزاری کنفرانس‌ها و سخنرانی‌های ارزشمند متأسفانه درباره طرح‌های تحقیقاتی و پایان‌نامه‌های دانشگاهی کمتر کار شده است لذا نگارنده امیدواریم که در آینده نزدیک، شاهد آثار گرانقدر بیشتری از محققان دانشگاهی کشورمان باشیم.

اسلامی، تشکیل جلسات کرسی آزاد اندیشی و بیداری اسلامی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحد تبریز و مراغه در سال‌های ۹۰ و ۹۱ با همکاری گروه معارف اسلامی و دفتر فرهنگ اسلامی.

چارچوب نظری تحقیق

تحقیق حاضر با رویکرد توحیدی امام خمینی (ره) برخلاف نظریه‌ها و رهیافت‌های پوزیتیویستی و مادیگرایی به تبیین فرهنگ مقاومت می‌پردازد. با تأملی در مبانی فکری و اعتقادی امام بوضوح دیده می‌شود که محور تمامی آراء و اندیشه‌های آن حضرت از نظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، عرفانی، و غیره در یک کلمه خلاصه شده و آن عبارت است از: خدامحوری. این کلمه، در قرن بیستم که عصر تقابل ایدئولوژی‌ها و اندیشه‌ها نامگذاری شده است. عصری که هر یک از گرایش‌ها و مکاتب ساخته دست بشر درصدد تسلط و تحمیل نظر خود بر بشر بوده و آنها را بسوی دین‌گریزی سوق می‌دادند در مقابل آنها با قوت و قدرت مثال زدنی ایستاد (الفی، ۱۳۸۸: ۶).

در عصر یاد شده، انقلاب اسلامی به رهبری امام (ره)، اندیشه خدامحوری را جایگزینی برای مکاتب انحرافی معرفی می‌نماید. وی با اندیشه خدامحوری و رویکرد جدید به دین، ندای حق‌طلبی در برابر ظلم و ستم، استعمار و استبداد را سر داده و به تبیین اندیشه‌های سیاسی خود پرداخته و تعریف دیگری از سیاست که برخاسته از مبانی اعتقادی و معرفتی اوست ارائه می‌کند. امام (ره) با داشتن دو خصیصه خیلی مهم: ایمان به مبدا و معاد و عشق به هدف و آرمان اسلامی و اینارگری همه جانبه در آن، با ایجاد نظام جدیدی در معادلات سیاسی جهان موجبات بیداری و امیدواری ملت‌های مظلوم شده و فرهنگ مقاومت را فراهم آوردند (سبحانی، ۲). همچنین ایشان مقوله‌های بسیار مهم و اساسی دیگری که از نیازهای اساسی دیروز و امروز بشر بوده و همواره انسان در آرزوی رسیدن به آنها می‌باشد همچون: آزادی، برابری، عدالت، ظلم‌ستیزی و مبارزه با استبداد و استعمار، تبعیض نژادی و غیره تبدیل به فرهنگ مقاومت می‌کند. امام، در منظومه فکری و اندیشه‌های سیاسی خود راه رسیدن، تداوم و استمرار فرهنگ مقاومت را در اصول نه گانه خود خلاصه می‌کند که عبارتند از:

- ۱- انسان تنها در برابر ذات اقدس حق باید تسلیم باشد و از هیچ انسانی نباید اطاعت کند مگر اینکه، اطاعت او، اطاعت خدا باشد؛
- ۲- هیچ انسانی حق ندارد انسان‌های دیگر را به تسلیم در برابر خود مجبور کند؛

1 - Positivist and materialist approaches

2 - The era of clashing ideologies and ideas

- ۳- هیچ فردی حق ندارد انسان، جامعه و ملتی را از آزادی محروم کند و برای او قانون وضع، رفتار و روابط او را بنا به درک و شناخت خود و بر اساس، خواسته‌ها و امیال خود تنظیم نماید؛
 - ۴- قانون‌گذاری برای پیشرفت، در اختیار خدای تعالی است، چنانکه قوانین هستی و خلقت را خداوند مقرر فرموده است، سعادت و کمال انسان و جوامع تنها در گرو اطاعت از قوانین الهی است که توسط انبیاء به بشر ابلاغ شده است؛
 - ۵- انحطاط و سقوط بشر به علت سلب آزادی او و تسلیم در برابر سایر انسان‌هاست؛
 - ۶- انسان باید علیه این بندها و زنجیرهای اسارت و در برابر دیگرانی که به اسارت دعوت می‌کنند، قیام کند و خود و جامعه خود را آزاد سازد، تا همگی تسلیم و بنده خدا باشند؛
 - ۷- برای آزادی است که مقررات اجتماعی ما علیه قدرت‌های استبدادی و استعماری آغاز می‌شود
 - ۸- همه انسان‌ها در پیشگاه خداوند یکسانند، او خالق همه و همه مخلوق و بنده او هستند. اصل برابر انسان‌ها و اینکه تنها امتیاز انسان بر معیار تقوا و پاکی از انحراف و خطاست؛
 - ۹- با هر چیزی که برابری را در جامعه بر هم می‌زند و امتیازات پوچ و بی‌محتوایی را در جامعه حاکم می‌سازد باید مبارزه کرد.
- اصول نه‌گانه فوق که منظومه فکری امام(ره) در راه رسیدن به هدف، تداوم و استمرار اهداف تشکیل می‌دهد در نمودار شماره یک ارائه می‌گردد.

نمودار ۱: منظومه فکری و اندیشه‌های اعتقادی، اجتماعی و سیاسی امام خمینی (ره)

اصول بازگو شده در بالا، مترقی‌ترین و حیاتی‌ترین نیاز برای انسان و تضمین‌کننده فلاح و سعادت ابدی جامعه بشری است و از چنان توان بالا و مستحکمی برخوردار است که می‌تواند تمام رنج‌های بشر را از او برطرف سازد و تمامی این آرزوها و نیازها، در کلمه توحید نهفته است و تنها از آن قابل استنباط است (جعفر پیشه، ۱۳۸۲: ۴). این راز سخن امام است که توحید را ریشه همه اعتقادات مسلمانان دانست و آن را مهم‌ترین و با ارزش‌ترین اعتقادات برشمرد. همانگونه که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ) (ابراهیم/ ۲۴) مثل سخن خوش اعتقاد حق، مثل درختی است که ریشه‌اش در زمین استوار، و شاخ و برگش به سوی آسمان بالا رفته باشد (تَوْتَىٰ أَكْلَهَا كُلِّ حِينٍ يَأْتِيهَا رِيحًا) (ابراهیم/ ۲۵). چنین درختی، میوه‌های شیرین و لذیذ خود را همواره به بار می‌آورد. در این مثل قرآنی، نظام اندیشه اسلام به درختی تشبیه شده که پایه آن کلمه طیبه (لا اله الا الله) است و این ریشه است که ریشه‌های دیگر

را تولید می‌کند و با رشد این ریشه و درخت است که شاخ و برگ‌ها روییده می‌شود و شکوفه، گل‌ها و میوه‌های ارزشمند را به بار می‌آورد (جعفر پیشه، ۱۳۸۲: ۳).

حضرت امام (ره) پس از آنکه اساس و مبنای تمامی اندیشه‌های خود را مانند دیگر مسلمانان بر محور توحید استوار می‌کند آن را همچون ریشه درخت، پایه و ستون قائمه معارف خویش می‌خواند. و با تلاش بی‌مانند خود توجه مسلمانان از الگوهای مهلک غرب و شرق و زندگی‌های ماشینی و مصرفی به سمت اسلام و نظام اسلامی سوق می‌دهد (انصاری، ۸۵: ۲). امام (ره) با تاکید بر تقویت روحیه استکبارستیزی، ظلم ستیزی، روحیه جهادی و احیاء و تقویت هویت دینی به عنوان فرهنگ مقاومت در برابر استکبار می‌داند و راه پایداری را در فرهنگ مقاومت خلاصه می‌کند.

فرهنگ

واژه فرهنگ در زبان فارسی از واژه‌های بسیار کهنی است که نه تنها در نخستین متون ادبی نثر فارسی دری بلکه در نوشته‌های بازمانده از زبان پهلوی نیز فراوان یافت می‌شود و مصدر آن «فره‌یختن» به معنای ادب و هنر و علم آموختن است. اما واژه فرهنگ در معنای جدید ترجمه واژه (Culture) می‌باشد که سابقه چندانی ندارد. واژه (Culture) ریشه در زبان کلاسیک و شاید پیش از زبان کلاسیک لاتین دارد و به معنای کشت و کار یا پرورش بوده است و هنوز در اصطلاحات (Agrculture) به معنای کشاورزی و (Horticulture) به معنای باغداری است (تصدیقی، ۱۳۸۶: ۹۲).

فرهنگ از واژگان پرکاربرد و در عین حال مبهم در حوزه علوم اجتماعی است (الفی، ۱۳۸۷: ۳۰۶). مقوله‌ای اکتسابی است که انسان‌ها از نسل‌های پیشین خود به ارث برده و آن را به نسل‌های بعدی منتقل می‌سازند (مهرداد، ۱۳۷۶: ۸). فرهنگ عبارت است از یک نوع فعل و انفعالی که میان روان‌ها صورت می‌گیرد (زکریایی، ۱۳۸۹، ۴۰۶). گیدنز فرهنگ به شیوه زندگی اعضای یک جامعه معین - عادات و رسوم آنها، همراه با کالاهای مادی که تولید می‌کنند مربوط می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۶: ۳۶). ادوارد تایلور معتقد است: فرهنگ مجموعه علوم، دانش‌ها، هنرها، افکار و عقاید، اخلاقیات، مقررات و قوانین، آداب و رسوم و سایر آموخته‌ها و عاداتی است که انسان بعنوان یک عضو جامعه

1 - Anthony Giddens

2 - Edward Batent Taylor

کسب می‌کند (محسنی، ۱۳۷۱: ۱۶۱). مونتی پالمرا معتقد است ارزش‌ها، هنجارها و نظام اعتقادی یک جامعه، مشتمل بر سنت‌ها، آداب و رسوم، مذاهب، ایدئولوژی‌ها و تشریفات مذهبی، میراث، زبان و کلیه عادت‌ها و دیدگاه‌های مشترک دیگر که ممکن است از این نوع مفاهیم مستثنی شده باشند (مونتی پالمرا، ۱۳۷۲: ۹۹).

با توجه به آنچه بیان شد فرهنگ عبارت است از: مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، هنجارها و نظام اعتقادی یک جامعه که مشتمل بر سنت‌ها، آداب و رسوم، مذاهب و ایدئولوژی خاصی که انسان به‌عنوان عضوی از جامعه کسب می‌نماید.

فرهنگ مقاومت

مقاومت از اصول اولیه زندگی بشری است که انسان بدون بهره‌مندی از آن هرگز قادر به زندگی نخواهد بود. قرآن آن را واجب شرعی و ضرورت بشری می‌داند که فقدان آن، موجب فساد در زمین خواهد شد. مقاومت، اصطلاحی است از ریشه قوام یا قیام، ریشه‌ای که در دین اسلام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و به همین منظور مقاومت یک اصطلاح بومی محسوب می‌شود. مقاومت را به فارسی استواری یا ایستادگی یا پایداری می‌گویند. معنای غالب در واژه مقاومت، ایستادگی و مقاومت کردن در برابر چیزی است که توازن و تعادل را برهم زده، خواه این عامل درونی باشد مانند امیال نفسانی یا بیرونی، مانند بیماری یا تجاوز و اشغالگری (میرقادری؛ کیانی، ۱۳۹۱: ۷۱-۷۰). اما فرهنگ مقاومت یکی از موضوعات بنیادین ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. اسلامیت، جمهوریت، حاکمیت، استقلال، امنیت، تمامیت ارضی، افتخارات ملی، عدالت، رفاه و از همه مهم‌تر کیان اسلام و تشیع در جهان، محورهای اصلی منافع ملی انقلاب اسلامی ایران را تشکیل می‌دهند که همواره در جبهه تقابل انقلاب با دنیای استکبار قرار داشته است (اسدی و رجبی، ۱۳۹۶: ۸۷).

بیداری اسلامی

بیداری اسلامی در واقع به مثابه خویشن‌یابی، غفلت‌ستیزی، توکلی و تبری، حراست از کیان اسلامی، سازش‌ناپذیری در برابر دشمن، نفی سلطه بیگانه و استبداد، استضعاف‌زدایی، ظلم‌زدایی، همواره در طول قرون اخیر وجود داشته است (سالار، ۱۳۸۳: ۳). بیداری اسلامی، یعنی حالت

برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی که به تحولی بزرگ در میان ملت‌های این منطقه انجامیده، قیام‌ها و انقلاب‌هایی را پدید آورده (خیامی، ۱۳۹۲: ۵۳).

بیداری اسلامی را باید پدیده‌ای برآمده از رویارویی جهان اسلام با تمدن غربی و واکنشی در پاسخ چند صدساله جهان اسلام که آن را از رشد و اعتلای حقیقی خود باز داشته، دانست (الفی، ۱۳۹۲: ۵۹). بیداری اسلامی توجه و خواست ملت‌های مسلمان برای بازگشت به زندگی و فرهنگ اسلامی خود می‌باشد. میل بازگشت به مبانی و اصول اسلامی، عدم اکتفاء به دین به عنوان یک مسلک اخلاقی صرف، ورود دین به عرصه سیاست و اداره جامعه و در یک کلام حاکم کردن اسلام بر همه شئون زندگی که اینگونه امت اسلام می‌تواند در برابر مشکلات خود مقاومت کرده و بر مسائل و مشکلات خود فائق آید و به عزت و پیشرفت دست یابد. بیداری راهی است که می‌تواند ملت اسلام را به آرمان‌های حقیقی خود برساند؛ یعنی به همان مجموعه آرمانی عزت، معنویت، قدرت، رفاه و عظمت علمی؛ همان چیزهایی که برای یک ملت، مطلوب و محبوب است (فهیمی، ۱۳۹۰: ۱۸-۱۹).

عناصر و ویژگی‌های فرهنگ مقاومت

اسلام‌خواهی: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های گفتمان مقاومت تأکید بر آموزه‌های اسلامی است. این گفتمان بیشترین تمرکز بر اسلام‌گرایی و اسلام‌خواهی است. در واقع محور مرکزی این گفتمان اسلام‌خواهی می‌باشد و به تبعیت از آموزه‌های اسلام شکل گرفته است؛

استقلال‌طلبی: استقلال‌طلبی و نفی وابستگی و مقابله با استعمار و سلطه خارجی در کنار مقابله با استبداد و ظلم داخلی به عنوان یکی از ارکان مبارزه، در طول انقلاب اسلامی، بارها و بارها در بیانات امام راحل مورد تأکید ایشان بوده است و ایشان بدون هیچ مبالغه و اغراقی، بیش از هزار بار در مواضع سیاسی سه دهه مبارزه و رهبری خویش (سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۶۸)، در سخنرانی‌های مختلف، مستقیماً به مسأله استقلال به عنوان یکی از اصول و آرمان‌های انقلاب اسلامی و البته به عنوان یک نیاز اصلی برای سایر کشورهای جهان اسلام پرداخته‌اند. نگاهی به وصیتنامه سیاسی-الهی حضرت امام (ره) به خوبی مبین میزان اهمیت استقلال و عدم وابستگی مسلمین در اندیشه ایشان

۱ - فرمایشات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، تهران ۱۶ شهریور ۱۳۹۰.

۲ - دیدار رهبر معظم انقلاب به مناسبت میلاد امام حسین علیه السلام ۱۳۸۱/۷/۱۷.

است. واژه استقلال، سیزده بار در وصیتنامه امام(ره) به کار رفته است و این مفهوم و زیرمجموعه‌های آن نزدیک به چهل بار در وصیتنامه حضرت امام مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. از جمله مفاهیم و تعابیری که در ادبیات امام خمینی(ره) در تبیین استقلال مورد استفاده قرار گرفته است، می‌توان به خودکفایی، نفی وابستگی، نفی سلطه غرب و شرق، نفی شرق‌زدگی و غرب‌زدگی اشاره نمود.

سلطه‌ستیزی و مبارزه با استکبار و استبداد: شاید بتوان فلسفه وجودی گفتمان مقاومت را مقابله با گفتمان سلطه تعریف کرد. در واقع این گفتمان زمانی قوام یافت که در مقابل خود نظام و گفتمانی به نام سلطه را یافت که فارغ از هرگونه چارچوب اخلاقی علیه ملت‌ها ظلم می‌کند. گفتمان مقاومت پاسخی به این ظلم و جور بود. از طرف دیگر از آنجایی که این گفتمان بر اسلام‌خواهی، آزادی‌خواهی، استقلال‌طلبی، صلح‌طلبی و غیره تأکید می‌کند کاملاً مشخص است که با هرگونه استکبار و استبدادی مخالف است.

اتحاد جهان اسلام: اتحاد به عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردها برای جامعه‌سازی و امت‌سازی در آموزه‌های قرآنی و سیره نبوی(ص) و ائمه معصومین(ع) همیشه مورد اهتمام و توجه بوده است. برای ساخت و ایجاد امتی یگانه و واحد، با ویژگی‌های جامعه نمونه و برتر نیاز به تغییر در بیش و نگرش در کل جهان اسلام است. جهان اسلام در حال حاضر در حساس‌ترین مراحل تاریخ زندگانی خود قرار گرفته و در شرایط کنونی همبستگی کامل دشمنان اسلام برای مقابله با اسلام و مسلمانان در هر سوی جهان مشاهده می‌شود. از این‌رو جهان اسلام با توجه به اهرم‌های قوی اقتصادی و موقعیت خاص جغرافیایی و سابقه غنی فرهنگی، به خوبی قادر به ایفا نقش مهم در جهان آینده خواهد بود. بنابراین در صورتی که آنان متحد شوند، کشورهای مسلمان به عنوان یک محور قوی و مؤثر در شرایط نوین بین‌المللی مطرح خواهند شد. بدین ترتیب جمهوری اسلامی ایران با قدرت فرهنگی و پرستیژی که در جامعه جهانی و جهان اسلام دارد، راهبرد وحدت را به عنوان یکی از اصول خود در سیاست خارجی مطرح نمود. جمهوری اسلامی این امکان را دارد که مرکزیت این اتحاد را داشته باشد و با مطرح کردن آن با دیگر کشورها قدم مؤثری برداشته است. بنابراین پیوستگی و اتحاد دولت‌ها و ملت‌های اسلامی باعث ایجاد یک قدرت بزرگ خواهد شد و این قدرت بزرگ در جهت حفظ صلح جهانی و کرامت انسان‌ها خواهد بود و با تقویت روابط اقتصادی بین کشورهای

مسلمان، مبارزه با رژیم غاصب صهیونیستی و رفع تهدیدات نظام سلطه علیه کشورهای مسلمان منجر خواهد شد.

مردمی بودن: تردیدی نیست که حضور گسترده مردم با انگیزه‌های دینی از مشخصه‌های بارز این انقلاب است. دکتر حسن‌الترابی رهبر جبهه اسلامی سودان می‌گوید: انقلاب اسلامی، اندیشه کار مردمی و استفاده از توده‌های مردم را به عنوان تجارب و هدیه‌ای گران‌بها به جنبش‌های اسلامی در جهان اسلام اعطاء کرد. گرایش به اندیشه کار مردمی، جنبش‌های اسلامی را به سوی وحدت‌طلبی مذهبی و قومی سوق داده، این امر، جنبش‌های اسلامی سیاسی را از اختلاف و تفرقه دورتر ساخته و آن‌ها را از تشکیلات قوی‌تر، امکانات وسیع‌تر، حمایت گسترده‌تر و پایداری بیشتر برخوردار ساخته است (مقدس پور، ۱۳۹۰: ۳).

انعطاف‌پذیری: انعطاف‌پذیری یعنی حرکت با مقتضایات زمان - از نظر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی، نظامی و غیره. به تعبیر دیگر بررسی انعطاف‌پذیری مقاومت در برابر رخدادهای متفاوت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و امنیتی ناشی از طرز تفکر رهبران مقاومت و چگونگی مواجهه با آن مسأله می‌باشد به‌طور مثال مقاومت در زمان جنگ تحمیلی چهره نظامی به خود گرفت و توانست کشور را از هجوم دشمن در امان نگه دارد. در جنگ اقتصادی دشمن توانست چهره اقتصادی به خود بگیرد و اقتصاد مقاومتی را تشکیل دهد که به اعتراف کارشناسان تنها راه مقابله با تحریم‌ها و دشمنی‌های اقتصادی است.

هویت‌سازی: حضرت امام خمینی (ره) معتقدند: من اعلام به صراحت می‌کنم که جمهوری اسلامی با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمان‌ها در جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمان‌های جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌خواهی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد. ما باید در ارتباط با مردم جهان و رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از مبارزان و گرسنگان و محرومان، با تمام وجود تلاش کنیم و این را باید از اصول سیاست خارجی خود بدانیم. باید بسیجیان جهان اسلام در فکر ایجاد حکومت بزرگ اسلامی باشند و این شدنی است، زیرا بسیج تنها منحصر به ایران اسلامی نیست، باید هسته‌های مقاومت را در تمامی جهان به وجود آورد و در مقابل شرق و غرب ایستاد (امام خمینی، ۱۳۸۷: ۳۶۴).

در ادامه بطور خلاصه در نمودار شماره دو عنصر فرهنگ مقاومت بیان می‌گردد.

نمودار ۲: عناصر و ویژگی‌های فرهنگ مقاومت

تأثیر انقلاب اسلامی در بسط و توسعه فرهنگ مقاومت در خاورمیانه

پیروزی انقلاب اسلامی، نقطه عطفی برای احیای هویت دینی و نفی هرگونه خودبستگی بوده و این باور را در میان ملت‌های مسلمان ایجاد کرد که می‌توان با تکیه بر فرهنگ اصیل اسلامی و هویت دینی، به مجد و عظمت واقعی دست یافت. در واقع، انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) مهمترین حرکت سرنوشت‌ساز در طول تاریخ ایران و کشورهای اسلامی بوده و با ساختار فرهنگ دینی خود، فرهنگ استعماری غرب را زیرسؤال برد (الفی، ۱۳۹۶: ۴۴).

فرهنگ مقاومت که از دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌باشد با پیروزی آن وارد مرحله جدیدی شد و جهش توأم با عمق فکری را در جغرافیای اسلام به ویژه در میان توده‌ها و لایه‌های خفته جوامع اسلامی به وجود آورد. به گونه‌ای که بیداری اسلامی از حالت دفاع انفعالی خارج و در موضع تهاجم

فکری و رفتاری قرار گرفت و در اشکال جریان‌ها و نهادهای سیاسی و حتی جنبش‌های مقاومت و فرهنگ مقاومت خودش را نشان داد. بیداری منتج از انرژی آزاد شده از انقلاب اسلامی که برای اولین بار در شکل یک نظام سیاسی تحت عنوان «جمهوری اسلامی» ظاهر شد، به زودی به حوزه مدیریت سیاسی و دیپلماتیک وارد شد و سایر نظام‌های سیاسی جهان اسلام را متأثر کرد. انقلاب اسلامی توانست از جنبه‌های ساختاری و کارکردی تأثیراتی فرهنگی را به منصف ظهور رساند. وحدت ارزش در عین کثرت روش روابط بین‌الملل و از جنبه ساختاری، موجب ارتقای توان بازیگرانی نوین از جمله تمدن اسلامی، جهان اسلام امت اسلامی، نهضت‌های آزادیبخش و ملت‌ها گردید و نقش دین را به عنوان قدرتی تأثیرگذار بر پویش‌های بین‌المللی آشکار ساخت (دهشیری، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

بیان این نکته حائز اهمیت است که فرهنگ مقاومت و مقاومت اسلامی در برابر ظلم، تجاوز و اشغالگری، دین‌ستیزی، سلطه استکبار و متحدان آنها شکل گرفته و هدفش حفظ حقوق، دفع ستم، رفع اشغال، حفظ استقلال، جلوگیری از سلطه و حفظ دارائی‌ها مطابق آموزه‌ها و احکام دین می‌باشد. عدالت‌محوری، ظلم‌ستیزی، دفاع از مظلوم و نفی سلطه کفار، از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های آن است. مقاومت درونی مبارزه با امیال نفسانی و مقاومت بیرونی مبارزه با تجاوز، تهاجم و اشغالگری، حفظ دین، حفظ انقلاب اسلامی و نظام جمهوری است (میرقادری، کیانی، ۱۳۹۱، ۷۰).

بی‌تردید شکل‌گیری جبهه مقاومت به صورت هدفمند و با باورها و ارزش‌های انگیزه‌بخش، مردمی و پیش‌برنده در منطقه غرب آسیا بالاخص خاورمیانه، یکی از دستاوردهای ارزشمند انقلاب اسلامی است. دستاوردی که با توسعه و تقویت آن می‌توان از کیان و جغرافیای اسلام دفاع و دشمنان را وادار به تسلیم نمود. به‌طور مثال در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه صهیونیستی - آمریکایی در خردادماه ۱۴۰۴ و اغتشاشات دیمه سال ۱۴۰۴ بوضوح نقش فرهنگ مقاومت با هدایت و تدابیر رهبری و همراهی مردم و نیروهای مسلح در خنثی‌سازی سناریوهای براندازی مؤثر واقع شد. بنابراین تقویت جبهه مقاومت نیازمند تقویت «فرهنگ مقاومت» در مقابل «فرهنگ استکبار» و نظام سطله است. روشن است که تقویت فرهنگ جبهه مقاومت از مسیر تقویت باورها و ارزش‌های مشترک مسلمانان و حامیان مقاومت و پیش‌گیری از افتادن آنان در دام جریان‌های به ظاهر اسلام‌خواهی تحقق پیدا می‌کند که در باطن مجریان سیاست‌های استعماری و تفرقه‌افکنانه جبهه استکبار وجود دارد. بر این اساس

تقویت باور جامعه اسلامی در جهت اهداف قرآنی مقاومت و مفاهیم سعادت بخش آن (استقرار حاکمیت الهی، دفاع از طبقات محروم و مستضعف جامعه، تأمین امنیت و عدالت اجتماعی و آزادی) در توسعه و تعمیق فرهنگ مقاومت و تضعیف فرهنگی جبهه نظام سلطه و جریان‌های تکفیری بسیار موثر است. امت اسلامی با توجه به شرایط عصر حاضر به دلیل حضور اشغالگرانه نظام سلطه در بلاد اسلامی، بیش از هر زمان دیگری نیازمند همگرایی بر اساس باورها و ارزش‌های مقاومت اسلامی هستند (یوسفی مقدم، ۱۳۹۹: ۶۰).

بهرحال در شرایط کنونی حضور قدرتمند حرکت بیداری اسلامی با محوریت نظام جمهوری اسلامی ایران و کارکرد آن در شکل مردم‌سالاری دینی و تحت مدیریت جنبش‌ها و جریان‌های سیاسی، مقاومت و فرهنگ مقاومت معادلات قدرت در روابط بین‌الملل را دچار تحول کرده است و در حال سامان دادن معادله جدیدی است که معارض با معادلات تعریف شده از سوی لیبرال دموکراسی به محوریت غرب می‌باشد (الفی: ۱۳۹۲، ۵۲).

بنابر آنچه گذشت در پاسخ به سوال اصلی که انقلاب اسلامی چه تأثیری بر توسعه و بسط فرهنگ مقاومت دارد؟ می‌توان این گونه پاسخ داد که انقلاب اسلامی با تأثیرپذیری از اندیشه‌های توحیدی حضرت امام (ره) و تأثیرگذاری بر فرهنگ مقاومت و بسط و توسعه دامنه آن در میان امت اسلامی و جهان اسلام در قالب نهضت‌ها و جنبش‌های اسلامی، آزادایبخش و گروه‌های جهادی به تقویت عناصر مهمی چون "امید به آینده"، "جهاد"، "تلاش و سازندگی"، "پرهیز از یأس و ناامیدی"، "ارتقاء اعتماد به نفس و خودباوری"، "مقابله با استبداد و استکبار"، "استقلال طلبی"، "مبارزه با تجاوز و اشغالگری"، "دین‌ستیزی"، "عدالت‌محوری"، "دفاع از مظلوم و نفی سلطه کفار" و "حفظ داری‌ها مطابق آموزه‌ها و احکام دین" در خاورمیانه می‌پردازد.

نتیجه‌گیری

با عنایت به بررسی بعمل آمده در حوزه تاثیر انقلاب اسلامی ایران بر فرهنگ مقاومت از منظر توحیدی امام خمینی (ره)، انقلاب اسلامی به عنوان انقلابی برای خدا، معنویت و ارزش‌ها نه تنها ریشه در اعتقادات اسلامی داشته و دارد بلکه محرک و هدف خود را در دین جستجو می‌کند. اندیشه انقلاب اسلامی به عنوان نمونه‌ای تازه از نظام حکومتی در چشم‌انداز جهانی که از سرچشمه زلال

اسلام ناب محمدی(ص) نشأت گرفته بود، توانست در زمانی کوتاه مرزهای محدود جغرافیای را در نوردد و پیام اصلی خود را که همانا مبارزه با ظلم و ستم و برپایی حکومتی عادلانه بود به دورترین نقاط جهان برساند. از سویی دیگر انقلاب اسلامی با شکستن انحصارگرایی در عرصه بین‌الملل و بر هم زدن معادلات جهانی و منطقه‌ای توانست اعتماد به نفس را در مسلمانان تقویت و با شالوده‌ریزی نظم بین‌المللِ فارغ از سلطه قدرت‌های استکباری بر اساس سیاست «نه شرقی و نه غربی» بارقه امید را در دل میلیون‌ها مسلمان و مستضعف جهان نگه دارد.

انقلاب اسلامی با نگاه توحیدی امام خمینی(ره) به جایگاه انسان؛ به تبیین تأثیر رفتار آن بر جریان فرهنگ مقاومت می‌پردازد. نکته ظریفی که امام(ره) در جریان فرهنگ مقاومت از آن غافل نیست و همواره بر آن تأکید دارد. امام(ره) با احیای هویت فرهنگی انسان انقلابی در قالب مباحث انسان‌شناسی اسلامی و انسان انقلاب اسلامی که از آن تحت عنوان هویت اسلامی - انسانی یاد می‌کند آن را یکی از مهم‌ترین راهکارهای حفظ و تداوم آرمان‌های انقلاب اسلامی و فرهنگ مقاومت معرفی می‌کند. امام(ره) با تأکید بر دو صفت انسانی و اسلامی به عنوان مهم‌ترین ویژگی‌های هویت فرهنگی، در واقع تأکید بر بازگشت به هویت انسانی - عقلانی می‌کند که جوهره آموزه‌های قرائت عقل‌گرایانه و انسان‌گرایانه از اسلام است. به نظر امام(ره) احیای این هویت انسانی موجب ظهور انسانیت انسان می‌شود که تجلی آن را در حمایت چنین انسانی از اهدافی همچون استقلال، خودباوری، اتکای به نفس، امید به آینده، عدم سلطه‌پذیری، استکبارستیزی، نفی طاغوت، مبارزه در راه حق، برپایی عدالت، حمایت از پیشرفت واقعی و مظاهر واقعی تمدن، نفی هرگونه تقلید غیرعقلانی از دیگران، نقد سنت‌های غیرعقلانی خودی، حفظ کرامت و ارزش‌های اصیل انسانی و غیره می‌توان دید که زمینه هرگونه حرکت مستقل و تکاملی جوامع بوده و یکی از نتایج آن استقلال‌طلبی است.

همچنین امام(ره) در ادامه احیای هویت انسانی به تأثیرات انقلاب اسلامی بر جریان فرهنگ مقاومت پرداخته و آن را در عناصری همچون امید به آینده، جهاد، تلاش و سازندگی، پرهیز از یأس و ناامیدی، مقابله با استبداد و استکبار و غیره می‌داند. بهر حال موفقیت‌های چندساله اخیر مقاومت در فلسطین، لبنان، سوریه، یمن، عراق و افغانستان، ایران و ناکامی آمریکا در بخشی از سیاست‌های خود در خاورمیانه و شکست رژیم غاصب صهیونیستی در جنگ‌های متعدد با حزب‌الله و حماس، جلوه‌هایی از نفوذ معنوی انقلاب اسلامی ایران و فرهنگ مقاومت را نمایان می‌سازد.

فهرست منابع

- آنتونی گیدنز، (۱۳۷۶)، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، چ سوم، انتشارات نشر نی.
- اسدی، حیدر؛ رجبی، هادی (۱۳۹۶). نقش فرهنگ مقاومت در امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست، ۴(۱۶)، ۸۷-۱۰۴.
- از صاری، حمید، (۸۵)، توجه به خدا، حاکمیت ارزشها و بسط معنویت هدف نهایی امام خمینی (ره)، سایت اینترنتی: www.Imam Khomeini.
- افتخاری، اصغر؛ جانی پور، محمد (۱۳۹۲). منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۳(۹)، ۲۳-۴۶.
- افتخاری، اصغر؛ حکیمی، محمد (۱۳۹۹). مختصات الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، پژوهش‌های سیاست اسلامی، ۸(۱۸)، ۲۲۳-۲۰۱.
- الفی، محمدرضا (۱۳۹۶). تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در خاورمیانه، راهبرد سیاسی، ۱(۳)، ۴۳-۶۷.
- الفی، محمدرضا (۱۳۹۲). نقش مدیران فرهنگی دانشگاه‌ها در مقابله با جنگ نرم، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۲(۵).
- الفی، محمدرضا (۱۳۹۰). پایداری و تداوم انقلاب اسلامی ایران در مواجهه با جنگ نرم آمریکا، مجموعه مقالات همایش داخلی هفته پژوهش، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه.
- الفی، محمدرضا (۱۳۸۹). مبانی اعتقادی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) درباره تشکیل حکومت اسلامی، مجموعه مقالات همایش ملی مبانی نظری توسعه فرهنگی از دیدگاه امام خمینی (ره)، انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ورامین - پیشوا.
- الفی، محمدرضا (۱۳۹۲). سیاست‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران در پایداری و پویایی بیداری اسلامی، همایش ملی بیداری اسلامی و افق‌های آینده، قم، انتشارات نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها - معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
- الفی، محمدرضا؛ ساعدی، حجت‌الله (۱۳۸۷). اصول و مبانی علم سیاست، تبریز، انتشارات اختر.
- بابی، سعید (۱۳۷۹)، هراس بنیادین اروپامداری و ظهور اسلام گرایی، ترجمه غلامرضا جمشیدی‌ها و موسی عنبری، تهران؛ دانشگاه تهران.
- بیژنی، علی؛ یوسف پور، احمد (۱۳۹۷). انقلاب اسلامی ایران، نقشه راه جهان گرایی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی، ۱(۱)، ۱-۲۶.

پالمر، مونتی،^۰ (۱۳۷۲)، نگرش جدید به علم سیاست، ترجمه، منوچهر شجاعی، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه؛

توکلی، یعقوب (۱۳۸۸)، پژوهشی در تفکر و عملکرد جماعت اسلامی-اسلام‌گرایی در مصر، جعفرپیشه، مصطفی، (سال ۱۳۸۵)، امام خمینی و مبانی فکری حکومت اسلامی، سایت اینترنتی:

www.imam-khomeini.com/Maghalat/imam.

حسینی زاده، سیدمحمد علی، (۱۳۸۶)، اسلام سیاسی در ایران، قم: دانشگاه مفید؛

خامنه‌ای، ۱۳۹۹: <https://www.tasnim.news>؛

خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۰)، بیانات و فرمایشات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، تهران ۱۶ شهریور ۱۳۹۰.

خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۷)، بیانات و فرمایشات ایشان در دیدار با کارکنان و فرماندهان نیروی هوایی ارتش، ۱۳۸۷/۱۱/۱۹.

خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۴۰۰)، مقاومت اسلامی، ۱۶ دیماه ۱۴۰۰، <https://khamenei.ir>

خودری، مجید (۱۳۶۹)، گرایش‌های سیاسی در جهان عرب، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل.

خمینی (ره) - سید روح الله، (۱۳۸۷)، صحیفه نور (جلد ۹)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)؛

خیامی، عبدالکریم (۱۳۹۲). به سوی نظریه بیداری اسلامی تحلیل کیفی متن بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۳)،

داوودندی، نصراله؛ زرگر، افشین؛ شیرزادی، رضا (۱۳۹۹). درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران از منظر مدل جامع دولت-ملت سازی. مطالعات انقلاب اسلامی. ۱۷(۶۱). ۵۹-۸۲.

دبیری مهر، امیر (۱۳۹۲)، مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی در خاورمیانه، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، پژوهشکده باقرالعلوم.

درویدیان، محمد، (۱۴۰۴). علت و پیامدهای غافلگیری در جنگ ۱۲ روزه چه بود؟، فرارو، <https://fararu.com>.

دکمجیان، هرایر (۱۳۷۷). جنبش‌های اسلامی معاصر در جهان عرب، ترجمه حمید احمدی، تهران: مؤسسه کیهان.

دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۲). امت سازی در پروژه انقلاب، زمانه، ۲(۱۷)، ۱۰۵-۱۳۵.

- دهقانی، سیدجلال فیروزآبادی؛ شکری، مرتضی (۱۳۹۹). تحلیل راهبرد مقاومت در دیپلماسی هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظریه فرهنگی روابط بین‌الملل، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۲(۱)، ۴۲-۱۳.
- ذالنوری، مجتبی، اغتشاشات اخیر حاصل جنگ ادراکی دشمن و ضعف‌های اقتصادی داخل بود، خبرگزاری مهر، ۵ بهمن ۱۴۰۴، www.mehrnews.com.
- زارع، عباس (۱۳۷۹). آخرین انقلاب قرن (مجموعه ۲۵ گفتگو درباره انقلاب اسلامی)، قم، انتشارات معارف.
- زکریایی، محمد علی (۱۳۸۹). فرهنگ مطهر، تهران، چ اول، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- ژیل کیل (۱۳۶۶). پیامبر و فرعون، جنبش‌های نوین اسلامی در مصر، ترجمه حمید احمدی، تهران، انتشارات کیهان.
- سالار، محمد، (۱۳۹۱). غرب و بیداری اسلامی، بنیاد اندیشه اسلامی.
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۵). ابعاد شخصیت حضرت امام خمینی (قدس سره)، سایت اینترنتی: www.Imam Khomeini
- سایت خبری تسنیم (۱۴۰۰). اعتراضات و آشوب‌های آبان ۹۸ ایران؛ غربی‌ها چگونه ماجرا را روایت کردند و چه حقایقی را پوشاندند؟، ۲۹ آبان ماه ۱۴۰۰، Tasnimnews.com.
- شفیعی فر، محمد؛ خضری، احسان (۱۳۹۹). چارچوب تحلیلی انقلاب اسلامی؛ الگوی مفهومی چندعلیتی. پژوهش‌های انقلاب اسلامی. ۹(۳۲)، ۳۷-۵۴.
- صاحبی، محمدجواد (۱۳۷۰). اندیشه اصلاحی در نهضت‌های اسلامی، تهران انتشارات کیهان.
- صفاتاچ، مجید (۱۳۸۷). تحولات خاورمیانه پس از انقلاب اسلامی، انتشارات اردهال.
- طباطبائی، سیده سمیه (۱۳۸۸). حزب الله، انتشارات روایت فتح.
- طاهری- سید مهدی (۱۳۸۸). مجموعه مقالات (بازخوانی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر بیدای مسلمانان)، قم، انتشارات پژوهشگاه بین‌المللی المصلی المصطفی (ص).
- فهیمی، فاطمه (۱۳۹۰). بیداری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، به کوشش مهدی یزدان پناه، «مجموعه مقالات کوتاه دانشجویی»، تهران، انتشارات دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه ریزی اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- قاسمی، بهزاد (۱۳۹۷). ژئوپلیتیک محور مقاومت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی، آفاق امنیت، ۱۱(۳۸)، ۳۳-۵.

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- عنایت، حمید(۱۳۶۲)، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه بهاء الدین خرمشاهی، تهران، انتشارات خوارزمی.
- محبوب، مصباح(۱۳۹۱). حزب الله و رهبری سیدحسین نصرالله، ترجمه محمدرضا میرزاجان، انتشارات موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت.
- محسنی، منوچهر(۱۳۷۱). جامعه شناسی عمومی، چ یازدهم، تهران، انتشارات طهوری.
- مطهری، مرتضی(۱۳۷۵). بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر، چ بیست و یکم، انتشارات صدرا.
- مقدس پور، صدیقه(۱۳۹۱). تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر بیداری اسلامی www.ido.ir.
- مهرداد، هرمز(۱۳۷۶). زمینه های جامعه شناسی سیاسی: جامعه پذیری سیاسی، تهران، شرکت انتشارات پاژنگ.
- میر قادری، سید فضل الله؛ کیانی، حسین(۱۳۹۱). بن مایه‌های ادبیات مقاومت در قرآن، ادبیات دینی، (۱)، ۶۹-۹۷.
- ناظمی اردکانی، مهدی؛ خالدیان، صفرعلی(۱۳۹۷). مؤلفه های فرهنگی گفتمان مقاومت اسلامی در جهان اسلام، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۷(۲۶)، ۸۶-۵۹.
- نائینی سخنگوی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، جنگ ۱۲ روزه، یک «جنگ فناورانه، موشکی و هوایی» تمام‌عیار بود، روز ۲۶ آبان ماه ۱۴۰۴، <https://www.mashreghnews.ir>
- نوروزپور، مرتضی(۱۳۸۹). تحلیل اعتراض های سیاسی دی‌ماه ۱۳۹۶، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۴(۴)، ۲۰-۱۸۵.
- یوسفی مقدم، محمدصادق(۱۳۹۹). جایگاه و اهداف مقاومت اسلامی از دیدگاه مفسران؛ با تأکید بر آیات جهاد، علوم سیاسی، ۲۳(۹۱)، ۷۶-۵۹.